

Εκπαίδευση Ενηλίκων

διεθνείς προσεγγίσεις και ελληνικές διαδρομές

ΕΠΙΜΕΛΕΙΑ: ΔΗΜΗΤΡΗΣ ΒΕΡΓΙΔΗΣ, ΑΛΕΞΗΣ ΚΟΚΚΟΣ

ΜΕΤΑΙΧΜΙΟ

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

Πρόλογος των επιμελητών		11
Μέρος Α' Η κατάσταση στην Ελλάδα		15
<i>ΚΕΦΑΛΑΙΟ 1</i>	Η εξέλιξη της εκπαίδευσης ενηλίκων στην Ελλάδα <i>Θανάσης Καραλής</i>	17
<i>ΚΕΦΑΛΑΙΟ 2</i>	Συμμετοχή στη διά βίου μάθηση: τάσεις και προοπτικές <i>Δημήτρης Καραντινός</i>	43
Μέρος Β' Ο κριτικός στοχασμός στην εκπαίδευση ενηλίκων		63
<i>ΚΕΦΑΛΑΙΟ 3</i>	Κριτικός στοχασμός: ένα κρίσιμο ζήτημα <i>Αλέξης Κόκκος</i>	65
<i>ΚΕΦΑΛΑΙΟ 4</i>	Θεωρία της μετασχηματίζουσας μάθησης: δυνατότητα για μια κριτική και χειραφετική στροφή στην πρακτική της εκπαίδευσης ενηλίκων <i>Παρασκευάς Λιντζέρης</i>	94
Μέρος Γ' Μέθοδοι και εφαρμογές		125
<i>ΚΕΦΑΛΑΙΟ 5</i>	Η συμβολή της αυτοκατευθυνόμενης μάθησης στην εκπαίδευση ενηλίκων <i>Σοφία Καλογρίδη</i>	127
<i>ΚΕΦΑΛΑΙΟ 6</i>	Η ορατή σκέψη στην εκπαίδευση ενηλίκων: πρόταση μεθοδολογίας <i>Γεωργία Μέγα</i>	164
<i>ΚΕΦΑΛΑΙΟ 7</i>	Η εκπαιδευτική βιογραφία ως τεκμήριο έρευνας στο πεδίο της εκπαίδευσης ενηλίκων <i>Γιώργος Κουλαουζίδης</i>	192
Μέρος Δ' Αντιμετωπίζοντας τον κοινωνικό αποκλεισμό		213
<i>ΚΕΦΑΛΑΙΟ 8</i>	Εκπαίδευση ενηλίκων και διαπολιτισμική ικανότητα: Μια έρευνα στις τάξεις διδασκαλίας της ελληνικής γλώσσας σε μετανάστες <i>Κώστας Μάγος & Γιώργος Σιμόπουλος</i>	215

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 9	Υποστηρικτική απασχόληση και εκπαίδευση ενηλίκων με αναπηρία: υποστηρίζοντας την ενηλικιότητα στην επαγγελματική προετοιμασία και αποκατάσταση των πολιτών με αναπηρία <i>Ανδρέας Δημητρόπουλος</i>	241
Μέρος Ε'	Εκπαιδευτές και εκπαιδευόμενοι	269
ΚΕΦΑΛΑΙΟ 10	Ο ρόλος και η εκπαίδευση των εκπαιδευτών ενηλίκων στην Ελλάδα: ιστορική αναδρομή και σύγχρονη πραγματικότητα <i>Πιέρα Λευθεριώτου</i>	271
ΚΕΦΑΛΑΙΟ 11	Διερεύνηση των επιστημολογικών πεποιθήσεων εκπαιδευτών ενηλίκων: μια μελέτη περίπτωσης σε Σχολεία Δεύτερης Ευκαιρίας <i>Έρα Παπαγεωργίου</i>	306
ΚΕΦΑΛΑΙΟ 12	Δυναμική της ομάδας στην εκπαίδευση ενηλίκων <i>Άννα Τσιμπουκλή</i>	329
ΚΕΦΑΛΑΙΟ 13	Ο ελεύθερος χρόνος των γυναικών: προϋπόθεση για την ανάπτυξη της εκπαίδευσης ενηλίκων <i>Αλεξάνδρα Κορωναίου</i>	349
Μέρος ΣΤ'	Αξιολόγηση	367
ΚΕΦΑΛΑΙΟ 14	Επιστημολογικές και μεθοδολογικές αφηρησίες για την αξιολόγηση προγραμμάτων εκπαίδευσης ενηλίκων, συγκεκριμένα και διακυβεύματα. Η αξιολόγηση του Προγράμματος «Σχολεία Δεύτερης Ευκαιρίας» <i>Δημήτρης Βεργίδης</i>	369
ΚΕΦΑΛΑΙΟ 15	Από την αξιολόγηση των προγραμμάτων εκπαίδευσης ενηλίκων στον έλεγχο και τη διασφάλιση της ποιότητάς τους <i>Ελένη Γιαννακοπούλου</i>	401
Αρκτικόλεξα		417

Η συμμετοχή στη διά βίου μάθηση

Πληροφορίες για τα ποσοστά συμμετοχής στη διά βίου μάθηση παρέχονται σε ετήσια βάση από την ευρωπαϊκή Έρευνα Εργατικού Δυναμικού (ΕΕΔ) καθώς και από μη περιοδικές έρευνες της Eurostat, όπως η ειδική έρευνα του 2003.¹ Πληροφορίες για τα ποσοστά συμμετοχής σε προγράμματα κατάρτισης παρέχονται εξάλλου από την ειδική, ανά τρία χρόνια επαναλαμβανόμενη έρευνα της Eurostat για τη Συνεχιζόμενη Επαγγελματική Κατάρτιση (CVTS). Στα πλαίσια της παρούσας ενότητας αξιολογούνται και οι τρεις αυτές πηγές πληροφόρησης.

Ο Πίνακας 1 παρουσιάζει τα ποσοστά συμμετοχής του ενήλικου πληθυσμού (25-64 ετών) σε προγράμματα εκπαίδευσης και κατάρτισης για τα έτη 2000 έως 2006 στην Ελλάδα και στην Ευρωπαϊκή Ένωση (EU-27) σύμφωνα με τα αποτελέσματα της ΕΕΔ. Στις έρευνες αυτές οι ερωτώμενοι καλούνται να δηλώσουν αν παρακολούθησαν κάποιο πρόγραμμα εκπαίδευσης ή κατάρτισης στις τέσσερις εβδομάδες που προηγήθηκαν της έρευνας.

Το συνολικό ποσοστό συμμετοχής κυμαίνεται σε χαμηλά επίπεδα στην Ελλάδα, σε σχέση με τον ευρωπαϊκό μέσο όρο (1,9% έναντι 9,6% το 2006). Θα πρέπει να σημειωθεί ότι από τις χώρες της ΕΕ, μόνο η Βουλγαρία και η Ρουμανία εμφανίζουν ποσοστά συμμετοχής χαμηλότερα από αυτά της Ελλάδας. Στην άλλη άκρη της κλίμακας, ορισμένες από τις βόρειες χώρες της Κοινότητας, όπως η Σουηδία, η Δανία και η Αγγλία παρουσιάζουν συμμετοχή που πλησιάζει ή και ξεπερνάει το 30% του πληθυσμού.

1. Το περιεχόμενο αυτής της ενότητας βασίζεται σε αδημοσίευτη έκθεση για τη διά βίου μάθηση (Karantinos, 2008). Τα στατιστικά στοιχεία είναι διαθέσιμα στη διεύθυνση: http://epp.eurostat.ec.europa.eu/cache/ITY_PUBLIC/3-06092005-BP/EN/3-06092005-BP-EN.PDF Ανάκτηση 12 Ιανουαρίου 2010).

Πίνακας 1
Συμμετοχή του ενήλικου πληθυσμού σε προγράμματα εκπαίδευσης και κατάρτισης, κατά φύλο

	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006	Μεταβολή 2000-2006 (%)
Σύνολο								
EU-27	7,1	7,1	7,2	8,5	9,3	9,7	9,6	35,2
Ελλάδα	1,0	1,2	1,1	2,6	1,8	1,9	1,9	90,0
Άνδρες								
EU-27	6,7	6,6	6,6	7,9	8,6	8,9	8,8	31,3
Ελλάδα	1,0	1,2	1,1	2,6	1,8	1,9	2,0	100
Γυναίκες								
EU-27	7,5	7,6	7,7	9,1	10,0	10,4	10,4	38,7
Ελλάδα	1,0	1,1	1,1	2,7	1,8	1,8	1,8	80,0

Πηγή: Eurostat, Labour market database

Αναφορικά με τη διακύμανση των ποσοστών συμμετοχής ανάλογα με την ηλικία, όπως θα περίμενε κανείς, η συμμετοχή των ηλικιωμένων είναι ιδιαίτερα χαμηλή. Τα ποσοστά συμμετοχής το 2006 ξεκινούν από σχετικά υψηλά επίπεδα (5,1% για τα άτομα ηλικίας 25-34 ετών), πέφτουν απότομα στη συνέχεια (1,4% για την ομάδα 35-44 ετών), και από εκεί μειώνονται σε πολύ χαμηλά επίπεδα στην επόμενη ηλικιακή ομάδα (0,4% για τους 45-54 ετών).

Η συμμετοχή στη διά βίου μάθηση ανάλογα με την κατάσταση απασχόλησης παρουσιάζει ενδιαφέρον. Οι οικονομικά αδρανείς (εκτός εργατικού δυναμικού) εμφανίζουν τα υψηλότερα ποσοστά συμμετοχής (3,1%), ενώ οι απασχολούμενοι τα χαμηλότερα (1,4%), με τους ανέργους να καταλαμβάνουν ενδιάμεση θέση (2,2%).

Όπως είναι αναμενόμενο εξάλλου, το εκπαιδευτικό επίπεδο των ατόμων επηρεάζει τις πιθανότητες συμμετοχής τους στη διά βίου μάθηση. Έτσι τα ποσοστά συμμετοχής κυμαίνονται από 0,3% για όσους διαθέτουν χαμηλό επίπεδο (βασική εκπαίδευση) έως 3,9% για τα άτομα με υψηλό επίπεδο (ανώτερη ή ανώτατη εκπαίδευση). Τα άτομα με ενδιάμεσα εκπαιδευτικά προσόντα καταλαμβάνουν ενδιάμεση θέση (2,6%).

Σχετικά με τις διαχρονικές μεταβολές στα ποσοστά συμμετοχής, δεν εμφανίζεται κάποια σταθερή τάση. Σύμφωνα με τον Πίνακα 1, η συμμετοχή κυμάνθηκε από 1% έως 1,2% τα έτη 2000-2002, ανέβηκε στο 2,6% το 2003 για να πέσει στη συνέχεια στα επίπεδα του 1,8-1,9% κατά τα έτη 2004-2006. Συνολικά ωστόσο η συμμετοχή σχεδόν διπλασιάστηκε ανάμεσα στο 2000 και το 2006 (αύξηση κατά 90%), ενώ υπερδιπλασιάστηκε κατά την τελευταία δεκαετία (μεταξύ 1995 και 2006 καταγράφηκε αύξηση 111%).

Τα παραπάνω στατιστικά στοιχεία περιλαμβάνουν εκπαιδευτικές δραστηριότητες όλων των ειδών (τυπικές, μη τυπικές και άτυπες). Αναλυτικότερα στοιχεία παρέχονται από ειδική έρευνα της Eurostat η οποία διενεργήθηκε το 2003, και αυτά τα στοιχεία επισκοπούνται στη συνέχεια. Σκοπός της έρευνας ήταν να καταγράψει τη συμμετοχή και τις εκπαιδευτικές δραστηριότητες για το σύνολο του πληθυσμού 25-64 ετών κατά τη διάρκεια των δώδεκα μηνών που προηγήθηκαν της έρευνας.

Σύμφωνα με αυτή την πηγή στατιστικής πληροφόρησης, συμμετοχή σε δραστηριότητες διά βίου μάθησης δήλωσε το 17,4% των ερωτηθέντων, ποσοστό που αντιστοιχεί σε περίπου 1,01 εκατομμύρια άτομα. Το ποσοστό αυτό ήταν το χαμηλότερο που καταγράφηκε για όλες τις χώρες της Κοινότητας με εξαίρεση την Ουγγαρία (12%). Σε κάποιες από τις υπόλοιπες χώρες η συμμετοχή στη διά βίου μάθηση εκτιμήθηκε σε επίπεδα πλησίον ή άνω του 80% (Αυστρία, Δανία, Λουξεμβούργο, Σλοβενία).

Ο Πίνακας 2 παρουσιάζει πληροφορίες για όσους συμμετείχαν σε δραστηριότητες διά βίου μάθησης ταξινομημένες ανάλογα με την κατάσταση απασχόλησης (απασχολούμενοι, άνεργοι και εκτός εργατικού δυναμικού) καθώς και ανάλογα με το είδος της δραστηριότητας στην οποία έλαβαν μέρος (τυπική, μη τυπική ή άτυπη εκπαίδευση). Τα στοιχεία παρουσιάζουν ενδιαφέρον, καθώς διαφοροποιούν κάπως την εικόνα που σχηματίστηκε προηγουμένως.

Πίνακας 2
Συμμετοχή στην τυπική, μη τυπική και άτυπη εκπαίδευση κατά κατάσταση απασχόλησης, 2003 [1000]

	Τυπική εκπαίδευση	Μη τυπική εκπαίδευση	Άτυπη εκπαίδευση	Σύνολο
Απασχολούμενοι	25	233	656	914
Άνεργοι	5	22	51	78
Εκτός δυναμικού	45	26	116	187
Σύνολο	74	281	823	1179

Πηγή: Eurostat, 2003 LFS Ad hoc module

Σε ενέργειες τυπικής εκπαίδευσης συμμετείχαν 74 χιλιάδες άτομα, από τα οποία τα περισσότερα ήταν νέοι, ηλικίας 25-34 ετών και εκτός εργατικού δυναμικού. Τα ποσοστά συμμετοχής σε ενέργειες τυπικής εκπαίδευσης πρακτικά μηδενίζονται για τις ηλικίες άνω των 35 ετών.

Σε δραστηριότητες μη τυπικής εκπαίδευσης (συμπεριλαμβανομένης της επαγγελματικής κατάρτισης) συμμετείχαν συνολικά, σύμφωνα με την έρευνα του 2003, 281 χιλιάδες άτομα. Τα ποσοστά συμμετοχής ήταν σημαντικά για τους απασχολού-

μενους και τους ανέργους και χαμηλά για τους εκτός εργατικού δυναμικού. Τα ποσοστά συμμετοχής ήταν επίσης υψηλότερα για τις γυναίκες παρά για τους άνδρες (5,1% σε σχέση με 4,6%) καθώς και για όσους διέθεταν πανεπιστημιακή εκπαίδευση (13,4%). Το είδος της περιοχής εμφανίζεται να επηρεάζει τη συμμετοχή, καθώς στις αγροτικές περιοχές η συμμετοχή ήταν κατά πολύ χαμηλότερη από τις άλλες περιοχές και ιδιαίτερα τις αστικές (1,8% έναντι 6%). Τούτο ενδέχεται να οφείλεται σε παράγοντες που συνδέονται με την προσφορά υπηρεσιών ή με παράγοντες της ζήτησης, ή σε κάποιο συνδυασμό των δύο. Αναφορικά με τους λόγους συμμετοχής, σχεδόν τρεις στους τέσσερις από τους συμμετέχοντες (204 χιλιάδες) δήλωσαν ότι αυτοί συνδέονται με την απασχόληση, με έναν μικρό αριθμό να δηλώνει προσωπικούς και κοινωνικούς λόγους (77 χιλιάδες).

Εκτός από τα ποσοστά συμμετοχής, ο όγκος της παρεχόμενης κατάρτισης έχει αυτονόητο ενδιαφέρον, καθώς μια χώρα ενδέχεται να χαρακτηρίζεται από υψηλά ποσοστά συμμετοχής αλλά σε μικρής διάρκειας προγράμματα. Στην Ελλάδα, η ένταση της κατάρτισης (υπολογισμένη με τις ώρες της παρεχόμενης κατάρτισης) ήταν πλησίον του κοινοτικού μέσου όρου (85 ώρες) κυρίως όμως για τους ανέργους και τους οικονομικά αδρανείς. Το εύρημα αυτό υπονοεί ότι η κατάρτιση στοχεύει κυρίως τους ανέργους και τους εκτός δυναμικού και κατατάσσει τη χώρα μας ανάμεσα στις χώρες με σχετικά υψηλή ένταση στην παρεχόμενη κατάρτιση και με χαμηλά ποσοστά συμμετοχής.

Η διακύμανση των ποσοστών συμμετοχής των απασχολούμενων σε προγράμματα κατάρτισης ανάλογα με το επάγγελμα παρουσιάζει ενδιαφέρον. Η συμμετοχή κυμαίνεται από μόλις 1-2% για επαγγελματικές κατηγορίες όπως οι αγρότες και οι χειριστές μηχανημάτων έως 8-12% για υπαλλήλους γραφείου, πωλητές, ελεύθερους επαγγελματίες και τεχνικούς. Έτσι τα στοιχεία εμφανίζουν δύο κενά στην περίπτωση της Ελλάδας. Το πρώτο (και μείζον) συνδέεται με τη μεγάλη διαφορά στα ποσοστά συμμετοχής ανάμεσα στους εργαζόμενους λευκού κολάρου (ISCO 1-5) και τους χειρώνακτες (ISCO 6-9). Οι τελευταίοι εμφανίζουν ακραία ποσοστά μη συμμετοχής (της τάξης του 98-99%). Παράλληλα με αυτή τη διαφορά, παρατηρείται και μια διαφορά στα ποσοστά συμμετοχής εντός των επαγγελματικών κατηγοριών που συνθέτουν τα επαγγέλματα λευκού κολάρου. Συγκεκριμένα, οι υψηλών δεξιοτήτων κατηγορίες λευκού κολάρου (ανώτερα στελέχη επιχειρήσεων, ελεύθεροι επαγγελματίες, ISCO 1-3) παρουσιάζουν υψηλά ποσοστά συμμετοχής σε σχέση με τους απασχολούμενους χαμηλής ειδίκευσης (ISCO 4-5).

Τέλος, αναφορικά με τις διαδικασίες άτυπης μάθησης, συνολικά 823 χιλιάδες άτομα δήλωσαν ότι συμμετείχαν σε κάποιου είδους δραστηριότητα τους 12 τελευταίους μήνες (14,2% σε σχέση με ΕΕ-25, 33%). Τόσο η ηλικία, όσο και το εκπαιδευτικό επίπεδο επηρεάζουν τη συμμετοχή. Τα ποσοστά κυμαίνονται από 5% για

όσους διέθεταν μόνο βασική εκπαίδευση έως 36% για τους απόφοιτους πανεπιστημιακής εκπαίδευσης και από 20% για τους νέους (25-34 ετών) έως 7% για τα μεγαλύτερης ηλικίας άτομα (55-64 ετών),

Η έρευνα του 2003 περιέλαβε τέσσερις τύπους άτυπης μάθησης, μη αμοιβαία αποκλειόμενοι: α) αυτοεκπαίδευση με έντυπο υλικό (π.χ., επαγγελματικά βιβλία ή περιοδικά), β) κατάρτιση μέσω ηλεκτρονικού υπολογιστή (Διαδίκτυο), γ) χρήση εκπαιδευτικών εκπομπών και ηλεκτρονικών υπολογιστών χωρίς Διαδίκτυο και δ) χρήση εκπαιδευτικών υποδομών (π.χ., βιβλιοθήκες και κέντρα μάθησης). Στη χώρα μας οι περισσότεροι από τους συμμετέχοντες προτιμούν την αυτοεκπαίδευση (12,1% του συνόλου), με την εκπαίδευση μέσω Διαδικτύου να καταλαμβάνει τη δεύτερη θέση στις προτιμήσεις (6,6%). Τα κέντρα μάθησης και οι ραδιοφωνικές και τηλεοπτικές εκπομπές συμπληρώνουν την εικόνα με μικρότερα μερίδια (3 και 4,7%, αντίστοιχα).

Πληροφορίες για τη συνεχιζόμενη επαγγελματική κατάρτιση που παρέχουν οι επιχειρήσεις συλλέγονται από την Eurostat στα πλαίσια της ομώνυμης, περιοδικής έρευνας. Η τελευταία από αυτές τις έρευνες διενεργήθηκε το 2005 (CVTS 3). Σύμφωνα με τα αποτελέσματα αυτής της έρευνας, το ποσοστό των επιχειρήσεων οι οποίες παρέχουν κατάρτιση το 2005, στο σύνολο των επιχειρήσεων, ήταν 21% στην Ελλάδα σε σχέση με 60% στην ΕΕ-27. Το γενικό αυτό ποσοστό επηρεάζεται από τον κλάδο οικονομικής δραστηριότητας, καθώς κυμαίνεται από μόλις 14% για τις επιχειρήσεις στους κλάδους των οικοδομών, των ξενοδοχείων και εστιατορίων και των μεταφορών και αποθηκείσεων έως 63% στον κλάδο των ενδιάμεσων χρηματοπιστωτικών οργανισμών (τράπεζες κλπ.). Εκτός από τον τελευταίο αυτό κλάδο, σημαντικά ποσοστά επιχειρήσεων που παρέχουν κατάρτιση παρατηρούνται στον κλάδο των διάφορων οικονομικών υπηρεσιών (36%).

Το συνολικό ποσοστό των επιχειρήσεων που παρέχουν κατάρτιση επηρεάζεται επίσης από το μέσο μέγεθος των επιχειρήσεων, καθώς οι πιθανότητες παροχής κατάρτισης αυξάνονται μαζί με το μέγεθος της επιχείρησης. Σε σχέση με τον εθνικό μέσο όρο (21%), οι μικρές επιχειρήσεις (10-49 άτομα) παρέχουν κατάρτιση σε ποσοστό 16%, οι μεσαίου μεγέθους επιχειρήσεις (50-249) σε ποσοστό 39% και οι μεγάλοι μεγέθους (άνω των 249 ατόμων) σε ποσοστό 70%. Η υστέρηση επομένως στο γενικό ποσοστό των επιχειρήσεων που παρέχουν κατάρτιση συνδέεται με τον πολύ μεγάλο αριθμό των μικρών επιχειρήσεων που υπάρχουν στη χώρα μας και οι οποίες για διάφορους λόγους επενδύουν λιγότερο στην κατάρτιση του προσωπικού τους από τις πιο μεγάλες επιχειρήσεις. Εδώ θα πρέπει να σημειωθεί ότι ενώ η τάση να αυξάνονται οι πιθανότητες παροχής κατάρτισης σύμφωνα με το μέγεθος της επιχείρησης ισχύει γενικά σε όλες τις χώρες της ΕΕ, οι διαφορές που παρατηρούνται ανάμεσα στα διαφορετικά κλιμάκια επιχειρήσεων είναι μικρές, σε σχέση με την Ελλάδα.

Ως προς τους λόγους που οι επιχειρήσεις δεν παρέχουν κατάρτιση στο προσωπικό τους, οι ελληνικές επιχειρήσεις αναφέρουν πιο συχνά το ότι οι εργαζόμενοι κατέχουν ήδη τις δεξιότητες που χρειάζεται η επιχείρηση (74% στο σύνολο των επιχειρήσεων που δεν παρέχουν κατάρτιση, δηλαδή στο 79% όλων των επιχειρήσεων), καθώς και το ότι είναι σε θέση να εντοπίζουν τα άτομα με τις κατάλληλες δεξιότητες στην ανοικτή αγορά (65%). Δύο άλλοι λόγοι και συγκεκριμένα η έλλειψη χρόνου και το κόστος αναφέρθηκαν από σημαντικά ποσοστά επιχειρήσεων (56 και 30%, αντίστοιχα), ενώ η απουσία κατάλληλων προγραμμάτων κατάρτισης στην αγορά δεν εμφανίζεται να αποτελεί σημαντικό πρόβλημα.

Σύμφωνα με ένα άλλο εύρημα της έρευνας, μόνο ένας μικρός αριθμός επιχειρήσεων διέθετε σχέδιο για την κατάρτιση του προσωπικού του ή διατηρούσε ξεχωριστό προϋπολογισμό για εκπαιδευτικούς σκοπούς. Ωστόσο εδώ εμφανίζονται μεγάλες διαφορές ανάμεσα στις επιχειρήσεις, ανάλογα με τον κλάδο στον οποίο δραστηριοποιούνται. Συγκεκριμένα, ενώ μόνο το 5% του συνόλου των επιχειρήσεων διέθετε σχέδιο κατάρτισης, το ποσοστό αυτό ανερχόταν στο 30% στην περίπτωση των επιχειρήσεων στον κλάδο των υπηρεσιών οικονομικής διαμεσολάβησης, και σε 13% για επιχειρήσεις ενεργές στις διάφορες οικονομικές υπηρεσίες (ακίνητη περιουσία, ενοικιάσεις, υπηρεσίες προς επιχειρήσεις κλπ.). Ένα παρόμοιο συμπέρασμα εξάγεται από τη διακύμανση του γενικού ποσοστού των επιχειρήσεων που κρατούσαν ξεχωριστό προϋπολογισμό για την κατάρτιση. Ενώ μόνο το 7% όλων των επιχειρήσεων διατηρούσε προϋπολογισμό για την κατάρτιση, το σχετικό ποσοστό για τις επιχειρήσεις που δραστηριοποιούνται στην οικονομική διαμεσολάβηση και τις υπόλοιπες οικονομικές υπηρεσίες ήταν 41% και 14%, αντίστοιχα.

Από τις επιχειρήσεις που παρέχουν κατάρτιση, οι εννιά στις δέκα (90% του συνόλου) δήλωσαν ότι αξιολογούν τα αποτελέσματα της κατάρτισης, με προτιμότερες μεθόδους την εφαρμογή ελέγχων για την επαλήθευση των αποκτημένων δεξιοτήτων και την αποτίμηση της επαγγελματικής απόδοσης. Ένα σημαντικό μάλιστα ποσοστό των επιχειρήσεων (38%, πλησίον του κοινοτικού μέσου όρου) δήλωσε ότι διαθέτει συγκεκριμένο άτομο ή ομάδα επιφορτισμένη με τον σχεδιασμό και την παροχή κατάρτισης. Βέβαια, οι επιχειρήσεις που παρέχουν κατάρτιση βασίζονται σε μεγάλο βαθμό σε εξωτερικές υπηρεσίες προκειμένου να αναγνωρίσουν τις εκπαιδευτικές τους ανάγκες, κάτι αναμενόμενο δεδομένου του πολύ μικρού μεγέθους των ελληνικών επιχειρήσεων. Ταυτόχρονα, οι ελληνικές επιχειρήσεις που παρέχουν κατάρτιση αξιοποιούν περισσότερο από τις αντίστοιχες ευρωπαϊκές τα διάφορα κίνητρα που δίνονται από τις κυβερνήσεις για την ανάπτυξη της συνεχιζόμενης επαγγελματικής κατάρτισης (59% έναντι 36%). Ιδιαίτερα χρήσιμα στα πλαίσια αυτά αποδεικνύονται τα οικονομικά κίνητρα για κάλυψη μέρους του κόστους της κατάρ-

τισης, καθώς αξιοποιούνται από πολλές ελληνικές επιχειρήσεις (47% του συνόλου σε σχέση με 17% στην ΕΕ-27).

Από την εξέταση των ποσοστών συμμετοχής των απασχολουμένων σε ενέργειες συνεχιζόμενης κατάρτισης και της ανάλυσης των χαρακτηριστικών τους εξάλλου εξάγονται αρκετές παρατηρήσεις. Ο Πίνακας 3 παρουσιάζει στοιχεία για τα ποσοστά των απασχολουμένων που συμμετείχαν σε ενέργειες κατάρτισης, ταξινομημένων κατά φύλο και κλάδο οικονομικής δραστηριότητας.

Πίνακας 3
Ποσοστά απασχολουμένων σε προγράμματα συνεχιζόμενης επαγγελματικής κατάρτισης, κατά φύλο και κλάδο οικονομικής δραστηριότητας (NACE), 2005

	Άνδρες	Γυναίκες	Σύνολο
Ορυχεία και λατομεία· ηλεκτρισμός, φυσικό αέριο και ύδρευση· κατασκευές· ξενοδοχεία και εστιατόρια· μεταφορές, αποθηκεύσεις και επικοινωνίες	10	10	10
Μεταποίηση	13	9	12
Χονδρικό και λιανικό εμπόριο· επισκευές αυτοκινήτων, μοτοσυκλετών, προσωπικών ειδών και ειδών νοικοκυριού	16	21	18
Ενδιάμεσοι χρηματοπιστωτικοί οργανισμοί	44	43	43
Ακίνητη περιουσία, ενοικιάσεις και υπηρεσίες προς επιχειρήσεις	13	13	13
Διάφορες δραστηριότητες κοινωνικών και προσωπικών υπηρεσιών	3	5	4
Σύνολο κλάδων	13	15	14

Πηγή: Eurostat, CVTS 3

Το συνολικό ποσοστό συμμετοχής (14%) είναι χαμηλότερο από το ποσοστό των επιχειρήσεων που παρέχουν κατάρτιση (21%) και υπολείπεται σημαντικά του ευρωπαϊκού μέσου όρου (34%). Το μερίδιο των απασχολουμένων που συμμετέχουν σε προγράμματα κατάρτισης στο σύνολο των απασχολουμένων ανά κλάδο ήταν υψηλότερο στις υπηρεσίες οικονομικής διαμεσολάβησης (43%) και χαμηλότερο στις κοινωνικές και προσωπικές υπηρεσίες (4%). Στους υπόλοιπους κλάδους, η συμμετοχή κυμάνθηκε γύρω από τον μέσο όρο. Σχετικά με τις διαφορές κατά φύλο, οι γυναίκες υπερτερούν ελάχιστα των ανδρών (15% έναντι 13%), κυρίως λόγω της αυξημένης παρουσίας τους στον κλάδο του διανεμητικού εμπορίου (21%).

Η διάρθρωση των καταρτισθέντων σύμφωνα με την ηλικία και τον κλάδο οικονομικής δραστηριότητας εμφανίζει τα ποσοστά συμμετοχής να μη διαφέρουν για τις ομάδες των κάτω των 25 ετών (13%) και των 25-54 ετών (14%). Σημαντικά μειωμένο όμως είναι το ποσοστό συμμετοχής των άνω των 55 ετών (7%). Δύο κλάδοι εμφανίζονται να μην ακολουθούν τη γενική τάση, ο κλάδος των υπηρεσιών διαμεσολάβησης και ο κλάδος των υπόλοιπων οικονομικών υπηρεσιών. Στους κλάδους αυτούς οι νέοι καταρτίζονται με μεγαλύτερη συχνότητα από τους μεγαλύτερης ηλικίας απασχολούμενους, ενώ ταυτόχρονα η πτώση του ποσοστού συμμετοχής καθώς αυξάνεται η ηλικία των απασχολούμενων είναι λιγότερο έντονη.

Πληροφορίες επίσης για τη διακύμανση των ποσοστών συμμετοχής σύμφωνα με το μέγεθος της επιχείρησης εμφανίζουν το μέγεθος να έχει μεγαλύτερη επίπτωση στον αριθμό των καταρτιζομένων παρά στην απόφαση για το αν θα παρασχεθεί πρόγραμμα κατάρτισης. Έναντι μέσου όρου 14, το μερίδιο των καταρτισθέντων ήταν 5 στις μικρές επιχειρήσεις, 8 στις μεσαίες και 25 στις μεγαλύτερες. Η χαμηλή συμμετοχή των μικρών επιχειρήσεων στην κατάρτιση ερμηνεύει επομένως τα συνολικά χαμηλά ποσοστά των καταρτιζομένων.

Μία άλλη διάσταση της εικόνας παρέχουν τα στοιχεία για την ένταση της κατάρτισης, σύμφωνα με τον μέσο αριθμό ωρών που διαρκούν τα προγράμματα. Έτσι, ενώ τα ποσοστά των επιχειρήσεων που παρέχουν κατάρτιση καθώς και τα ποσοστά των απασχολούμενων που συμμετέχουν είναι χαμηλότερα στη χώρα μας σε σχέση με τον κοινοτικό μέσο όρο, η μέση διάρκεια των προγραμμάτων δεν διαφέρει ουσιαστικά. Ο μέσος αριθμός ωρών ανά καταρτιζόμενο ήταν 25 ώρες (27 στην ΕΕ-27), με μικρή διακύμανση ανάμεσα στους κλάδους.

Το μέγεθος της επιχείρησης ασκεί κάποια επίδραση στον μέσο όρο ωρών κατάρτισης, καθώς στις μικρές επιχειρήσεις ο μέσος όρος ήταν 25 ώρες έναντι 33 στις μεγάλες. Η επίδραση του μεγέθους μεγεθύνεται ωστόσο αν εξεταστούν οι ώρες κατάρτισης ανά απασχολούμενο αντί για τις ώρες κατάρτισης ανά καταρτιζόμενο. Στα πλαίσια αυτά, οι ώρες που δαπανήθηκαν σε κατάρτιση ανά απασχολούμενο κυμάνθηκαν από 1 ώρα στις μικρές επιχειρήσεις έως 6 ώρες στις μεγάλες (3 ώρες στις μεσαίες).

Το κόστος της κατάρτισης επηρεάζει όπως είναι φυσικό τη ροπή προς την παροχή της. Σύμφωνα με τα στοιχεία της έρευνας το συνολικό κόστος της κατάρτισης ανά συμμετέχοντα, εκφρασμένο σε κοινές μονάδες αγοραστικής δύναμης (PPS), ήταν 1057 PPS, περίπου 89% του ευρωπαϊκού μέσου όρου. Το μέσο αυτό κόστος κυμάνθηκε από 752 PPS στο διανεμητικό εμπόριο έως 1615 PPS στην ακίνητη περιουσία και τις άλλες υπηρεσίες. Το μέσο κόστος επηρεάζεται από το μέγεθος της επιχείρησης. Εμφανίζεται υψηλότερο του μέσου όρου στις μικρές επιχειρήσεις (1234 PPS), ακόμη υψηλότερο στις μεσαίες (1558 PPS) και χαμηλότερο στις μεγάλες (829

PPS). Εκφρασμένο σε όρους κόστος ανά ώρα κατάρτισης, το μέσο κόστος της μίας ώρας κατάρτισης εκτιμήθηκε για την Ελλάδα στα 40 PPS, χαμηλότερο από τον ευρωπαϊκό μέσο όρο (EU 27,52 PPS). Επιπλέον, το μέσο αυτό κόστος κυμάνθηκε από 50 PPS στις μικρές επιχειρήσεις έως 36 PPS στις μεγάλες, με τις μεσαίες επιχειρήσεις να καταλαμβάνουν ενδιάμεση θέση (45 PPS). Κατά συνέπεια, όσο μεγαλύτερη είναι μια επιχείρηση, τόσο χαμηλότερο εμφανίζεται να είναι το κόστος της κατάρτισης. Τούτο δε ενδέχεται να ερμηνεύει, σε κάποιο βαθμό τουλάχιστον, τη μικρή συμμετοχή των πολύ μικρών επιχειρήσεων στην κατάρτιση.

Ανακεφαλαιώνοντας, από την εξέταση τριών διαφορετικών πηγών δεδομένων που επιχειρήθηκε στην παρούσα ενότητα προέκυψαν αρκετά ευρήματα. Υπενθυμίζεται ότι οι τρεις αυτές στατιστικές σειρές υιοθετούν διαφορετικούς ορισμούς για την εκπαίδευση και την κατάρτιση και, κατά συνέπεια, δεν είναι άμεσα συγκρίσιμες. Επιπλέον, οι απαντήσεις των ερωτώμενων επηρεάζονται από τις προσλήψεις που επικρατούν σε μια χώρα για το τι συνιστά εκπαίδευση και κατάρτιση και επομένως οι διεθνείς συγκρίσεις πρέπει να γίνονται με προσοχή.

Έχοντας υπόψη τα παραπάνω, από τα στοιχεία των ΕΕΔ διαπιστώνεται καταρχήν χαμηλή διείσδυση της διά βίου μάθησης. Αν και τα ποσοστά αυτών που συμμετέχουν σε μαθησιακές διαδικασίες διπλασιάστηκαν την τελευταία δεκαετία, εξακολουθούν να παραμένουν χαμηλά, καθιστώντας πρακτικά ανέφικτη την επίτευξη του σχετικού ευρωπαϊκού στόχου (ποσοστό συμμετοχής 12,5% έως το 2010). Αναφορικά με τη διάρθρωση του πληθυσμού που παίρνει μέρος στην εκπαίδευση και κατάρτιση, τα μεγαλύτερα κενά παρατηρούνται για τα μεγαλύτερης ηλικίας άτομα καθώς και για τα άτομα με χαμηλό εκπαιδευτικό επίπεδο.

Από την ειδική έρευνα της Eurostat του 2003, προκύπτει ότι περισσότερο από ένα εκατομμύριο άτομα πήραν μέρος σε ενέργειες εκπαίδευσης και κατάρτισης το προηγούμενο έτος. Η πλειονότητα αυτών των ατόμων (περίπου 80%) ήταν απασχολούμενοι που συμμετείχαν σε διαδικασίες άτυπης μάθησης, αξιοποιώντας για τον σκοπό αυτό τεχνικές αυτομάθησης. Η μη τυπική εκπαίδευση συγκεντρώνει ένα σεβαστό ποσοστό συμμετοχής. Συνήθως η μη τυπική εκπαίδευση στοχεύει τους άνεργους και τους οικονομικά αδρανείς. Στη χώρα μας ωστόσο οκτώ στους δέκα από όσους συμμετείχαν σε αυτή τη μορφή της μάθησης προέρχονταν από τις τάξεις των απασχολούμενων. Η τυπική τέλος εκπαίδευση αξιοποιείται σχεδόν αποκλειστικά από τα νεαρά άτομα. Από τους παράγοντες που επηρεάζουν τη συμμετοχή, το εκπαιδευτικό επίπεδο εμφανίζεται να είναι ο σημαντικότερος, με την ηλικία να ασκεί ουσιαστική επίδραση. Το επάγγελμα, ο τόπος διαμονής και ο κλάδος οικονομικής δραστηριότητας παίζουν επίσης σημαντικό ρόλο.

Από την έρευνα για τη συνεχιζόμενη επαγγελματική κατάρτιση (CVT 3) της Eurostat για το 2005 προκύπτει ότι οι επιχειρήσεις που καταρτίζουν το προσωπικό

τους καθώς και τα ποσοστά των απασχολουμένων που συμμετέχουν σε ενέργειες κατάρτισης είναι από τα χαμηλότερα στην Ευρώπη. Το γεγονός αυτό συνδέεται με το πολύ μικρό μέσο μέγεθος των επιχειρήσεων στην Ελλάδα, καθώς είναι οι μικρές επιχειρήσεις που κυρίως εμφανίζουν υστέρηση. Η ανάλυση της δαπάνης για την κατάρτιση έδειξε ότι η παροχή κατάρτισης είναι ακριβότερη για τις μικρές επιχειρήσεις από ό,τι για τις μεγάλες, ενώ οι επιχειρήσεις που δεν καταρτίζουν συχνά προβαίνουν σε αυτή την απόφαση για λόγους οικονομικούς. Η κατάρτιση που παρέχεται τέλος εμφανίζεται δυσανάλογα συγκεντρωμένη σε δύο από τους κλάδους οικονομικής δραστηριότητας, τις υπηρεσίες οικονομικής διαμεσολάβησης και τις διάφορες οικονομικές υπηρεσίες. Δύο συγκεκριμένα χαρακτηριστικά αυτών των κλάδων είναι οι υψηλές εκπαιδευτικές απαιτήσεις από τους απασχολούμενους και το γεγονός ότι η κατάρτιση υποστηρίζεται από οικονομικά κίνητρα.

Τα τελευταία χρόνια γίνονται σημαντικά βήματα για την ποσοτική και ποιοτική ανάπτυξη της εκπαίδευσης ενηλίκων στη χώρα μας. Με τον συλλογικό αυτό τόμο δεν εμπλουτίζεται απλώς η ελληνική βιβλιογραφία για την εκπαίδευση ενηλίκων, αλλά συγκεντρώνονται και πρωτότυπες και ενδιαφέρουσες εργασίες που αναμένεται να χρησιμοποιηθούν ως κείμενα αναφοράς και να προσανατολίσουν θεματικά το ερευνητικό και συγγραφικό έργο που παράγεται στο πεδίο αυτό τα τελευταία χρόνια στην Ελλάδα.

Η κάθε εργασία περιλαμβάνει εμπειρικά δεδομένα για το θέμα της και ένα θεωρητικό μέρος, με βάση το οποίο ερμηνεύονται τα δεδομένα. Το βιβλίο αποτελεί μια έγκυρη επισκόπηση της εκπαίδευσης ενηλίκων στην Ελλάδα σήμερα, κάνοντας παράλληλα αναφορά στις εξελίξεις στον διεθνή χώρο. Οι συγγραφείς είναι μέλη της Επιστημονικής Ένωσης Εκπαίδευσης Ενηλίκων και το βιβλίο συμπυκνώνει σε μεγάλο βαθμό τις θεωρητικές, ερευνητικές και επαγγελματικές τους διαδρομές.

Ο **Δημήτρης Βεργίδης** διδάσκει στο Παιδαγωγικό Τμήμα Δημοτικής Εκπαίδευσης του Πανεπιστημίου Πατρών. Συνεργάζεται επίσης με το Ελληνικό Ανοικτό Πανεπιστήμιο ως συντονιστής στη Θεματική Ενότητα «Εκπαίδευση Ενηλίκων».

Ο **Αλέξης Κόϊακος** είναι Καθηγητής Εκπαίδευσης Ενηλίκων στο Ελληνικό Ανοικτό Πανεπιστήμιο και Πρόεδρος της Επιστημονικής Ένωσης Εκπαίδευσης Ενηλίκων. Έχει γράψει 8 βιβλία και πολλά άρθρα για την εκπαίδευση ενηλίκων. Από τις εκδόσεις Μεταίχμιο κυκλοφορεί το βιβλίο του *Εκπαίδευση ενηλίκων: Ανιχνεύοντας το πεδίο* (2005).

ISBN 978-960-455-768-4

ΒΟΗΘ. ΚΩΔ. ΜΗΚ/ΣΗΜΕ 4768